

Križevci u “proljeću naroda” 1848.-1849. godine

Neki prilozi o uključenosti Križevaca u hrvatsko “proljeće naroda” 1848./1849. godine

ŽELJKO KARLAULA

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Banovine Hrvatske 26
HR- 4300 Bjelovar

Primljeno/Received: 03. 01. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 10. 01. 2009.

U radu se na temelju pisane i arhivske građe te relevantne historiografske literature pružaju podaci o gradu Križevcima i Križevačkoj županiji tijekom preporodnih gibanja 1848./1849. godine u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Autor u radu pokazuje kako su ti revolucionarni događaji potakli jaču nacionalnu, socijalnu i vojnu aktivnost (protiv mađarske opasnosti) na području grada i županije, te koje su snage kočile te procese. Grad Križevci i Križevačka županija sa svojim snažnim “ilirskim krugom” bili su značajni sudionici hrvatskog nacionalnog pokreta 1848./1849. godine. U gradu su postojale dvije političke struje koje su različito gledale na revolucionarne promjene u Europi i Hrvatskoj. Prva, “narodnjačko-građanska” koja je htjela ishoditi povoljnije uvjete za seljake pri ukidanju kmetskih odnosa i tražila veću demokratizaciju političkog sustava i druga, koja je tome pristupala s “konzervativnog stajališta”, da plemstvo i pripadnici konzervativnog krila “gašparievacaha” u tim promjenama što manje izgube. Prema toj struji promjene su nužne, ali se moraju provoditi postupno, uz obvezno obeštećenje oštećene strane. Dalje se opisuju vojne pripreme za borbu protiv Mađara i velikomađarske politike u Križevcima i Križevačkoj županiji i donose dopisi s Dravskog kordona poznatog križevačkog ilirca Ljudevita Vukotinovića “majora narodne straže”. Na kraju se prenose reakcije iz Križevaca nakon sloma hrvatskog političkog pokreta te revolucionarne 1848./1849. godine.

Ključne riječi: “proljeće naroda” 1848.-1849. godine, revolucija, “narodna zahtjevanja”, Križevci, narodne straže, nacionalna integracija

1. Uvod

U Sankt Petersburgu, ruski car Nikolaj I. prekida bal u Zimskom dvoru dramatičnim riječima: “*Gospodo osedajte vaše konje! Francuska je republika.*”¹ Prema francuskom historičaru Godechotu revolucija koja je izbila tih proljetnih dana 1848. godine širom Europe predstavljala je završnu fazu velikog međunarodnog revolucionarnog pokreta započetog osamdeset godina prije, točnije oko 1770. godine, te povezuje američku

revoluciju i revoluciju 1848./49., u historiografiji poznatoj pod imenom “*proljeće naroda*”, u jedan prostor revolucionarnih ciklusa nazvanih “*atlanskom revolucijom*”, jer je taj ocean u početku predstavljalo njenu osovinu.² Epohe društvene evolucije ponekad i ponegdje se prekidaju epohama revolucije, koje traže “*prodor novih društvenih odnosa*”. Revolucija postaje moguća kada u nekoj zemlji masa stanovništva osjeća potrebu za krupnim političkim ili socijalnim reformama, a vlast se protivi mirnom razrješenju te potrebe.

1 Alan, PLAMER, *The Chancelleries of Europe*, London, 1983, 81.

2 Jasques GODECHOT, *Revolucije 1848*, Beograd, Nolit, 1987., 153., *Godinu dana poslije “proljeća naroda” kontrarevolucija je trijumfirala. Može li se reći da revolucija 1848. nije uspjela? (...) Države kojih se dotakla, a koje nisu imale ustav dobile su ga, a one koje su ga imale zamijenile su ga još liberalnijim ustavom, u Francuskoj je uvedeno opće pravo glasa za muškarce, a cenzusno pravo je povećano širom srednje Europe (Belgija, Nizozemska), (...) u skoro čitavoj zapadnoj i srednjoj Europi buržoazija je došla na vlast ili se na njoj učvrstila, kmetstvo je ostalo samo u Rusiji do 1861. godine (...)*, 209.-210., Robert

BIDELUX, Ian JEFFRIES, *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*, Routledge, 1998., Jonathan SPERBER, *The European Revolutions, 1848-1851*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005., Istvan, DEAK, *The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians, 1848.-1849.*, New York, Columbia University Press, 1979., Iván T. BEREND, György, RÁNKI, *Europska periferija i industrijalizacija 1780.-1914.*, Naklada Naprijed, Zagreb, 1996. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/276702/HungariaRevolutions#tab=active~checked%20Citims~checked&title=Hungarian%20Revolution%20--%20Britannica%20Online%20Encyclopedia>, Pristup ostvaren 22. rujna 2008.

Definicija revolucije u suštini znači borbu između dviju snaga, jedne koja želi nametnuti političke, ekonomske i socijalne promjene i druge koja se tim promjenama suprotstavlja. Prvu skupinu čine bogato građanstvo, seljaštvo i radništvo, dok "an-siem regim" brane Dvor, aristokracija i vojska. Međutim, ove skupine koje streme ka političkim i socijalnim reformama te promjeni društva, ne spajaju isti ciljevi. Bogato građanstvo želi samo političke promjene, seljaci oslobođenje zemlje u onim krajevima gdje još vlada feudalni režim, radnici žele "organizaciju rada" te vlastito sudjelovanje u odlučivanju u proizvodnim procesima. Međutim, čim je jedna od tih skupina u revoluciji ostvarila svoje interese (građanstvo), ona naglo prekida "privremeni savez" i približava se stajalištima aristokracije i konzervativaca, jer se boji daljnje eskalacije revolucionarnih težnji i porastu revolucionarnog nasilja.³

Iskra revolucije što se zapalila u Parizu u noći između 22. i 23. veljače, prelila se i na bečke ulice najizrazitije od 13. ožujka 1848., kada dolazi do velikih manifestacija u kojima mase zahtijevaju reforme cijelog društva u Habsburškoj Monarhiji, a ministar vanjskih poslova Metternich pod pritiskom podnosi ostavku. Valovi revolucije dotaknuli su i hrvatske zemlje, u kojima je narastajući hrvatski pokret također želio provesti promjene društvenih i političkih odnosa, tražeći put prema uvođenju građanskog liberalizma, parlamentarizma i demokratizacije hrvatskog društva. Revolucije u Parizu i Beču 1848. dale su snažan poticaj i hrvatskim narodnjacima za saziv narodnih skupština i formulaciju vlastitog nacionalnog programa. Osnovne smjernice revolucionarnih htijenja težile su za ukidanjem nejednakosti među ljudima, te prijelazom iz feudalnih u kapitalističke odnose, iz staleškog u građansko društvo. Pošto postojeće stanje brane institucije režima koje koriste sva raspoloživa sredstva i instrumente sistema, neophodno je uvlačenje u revolucionarna zbivanja što širih narodnih masa, koje svojim masovnim akcijama daju podršku nositeljima promjena.

³ Alexis de TOCQUEVILLE, *Stari režim i revolucija, Politička kultura*, Zagreb, 1994., Slaven, RAVLIĆ, *Revolucija i politička moć*, Izdavački centar Revija, Osijek, 1980., Ivan, CIFRIĆ, *Revolucija i seljaštvo*, Centar za kulturnu djelatnost SSOH, Zagreb, 1981., Gajo, PETROVIĆ, *Filozofija i revolucija, Praxis*, 1-2., 1969., Zagreb., 23.-45.

U Hrvatskoj nije bilo takvog revolucionarnog pokreta koji bi mogao izvesti veće mase na ulice i barikade. Revolucionarne težnje promicale su se drugim putovima. Tadašnje hrvatsko društvo nije toliko napredovalo u (proto)modernizacijskim procesima, u njemu nisu postojali dovoljno jaki društveni slojevi koji bi mogli ponijeti na sebi tako dalekosežne promjene cijelog političkog sustava i cjelokupnu demokratizaciju društva. Posebno nije bio snažan i brojna srednji sloj - socijalni nositelj i uporište modernizacijskih zahtjeva. Stoga se, prema Stančiću, dostignuća 1848. godine u Hrvatskoj mogu nazvati "nedovršena revolucija i nacionalna integracija". Dakle, novi sustav bio je integriran elementima iz starog sustava, koji je ograničavao potpunu demokratizaciju političkog sustava u Hrvatskoj, stojeći na čelu tzv. *konzervativno liberalnog programa*.⁴ Modernizacija društva se u konačnici nakon propasti revolucije 1848./49. godine provodila reformskim mjerama Dvorskog kruga i birokracije "revolucijom odozgo", što je ograničavalo njene domete i deformiralo dostignuća.

Program hrvatskog pokreta 1848./1849. godine svodi se na borbu za samostalnost od Ugarske u sklopu Monarhije i sjedinjenje hrvatskih pokrajina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, borbu za liberalna načela i demokratizaciju društva. Međutim, taj hrvatski pokret imao je ozbiljna ograničenja u vidu nepostojanja vlastite domaće vlade, partikularnosti pokrajina, nepostojanje zajedničkog jezičnog standarda, odsutnost političke i nacionalne svijesti kod hrvatskog seljaštva, te se zbog toga nije mogao stvoriti masovni organizirani hrvatski pokret, koji bi dao presudnu snagu nositeljima liberalnih i demokratskih promjena. U

⁴ O zbivanjima u Hrvatskoj za revolucije 1848./1849 i ostalu bibliografiju vidi u: Nikša STANČIĆ, *Hrvatski pokret i godina 1848. u hrvatskoj povijesti 19. stoljeća, epohalni proboj, dometi, ograničenja*, *Zbornik Hrvatska 1848./1849.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., 11.-12., Nikša, STANČIĆ, *Hrvatski narodni preporod 1790-1848., u Hrvatski narodni preporod 1790-1848., Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta*, Zagreb, 1985., 1.-30., Tomislav, MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849., ustanove/ideje/ciljevi/politička kultura, Dom i svijet*, Zagreb, 200., Milan, PRELOG, *Slavenska renesansa 1780.-1848.*, Naklada jugoslavenske štampe, Zagreb, 1924., Jaroslav ŠIDAK, *Studiji iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-1849.*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979., Nikša STANČIĆ, *Između političkog nacionalizma i etnonacionalizma: od hrvatske staleške "nacije" (natio croatica) do hrvatskog "političkog naroda", Nacija i nacionalizam u hrvatskoj povijesnoj tradiciji, Alineja*, Zagreb, 2007., 33.-56.

takvim uvjetima kada je postojala realna opasnost da se ostvare velikomađarski ili velikonjemački državni programi, hrvatski pokret je prisvojio kao svoju političku koncepciju *austroslavizam*, ideju očuvanja Monarhije, ali preuređene na načelima federalizma. Time bi se ostvarila ravnopravnost svih nacija u multietničkoj zajednici kakva je bila Habsburška Monarhija, a slavenski element u njoj zbog svoje brojčane većine došao bi do jačeg izražaja. Nema sumnje da je slabost hrvatskog političkog pokreta vezanog za malu zemlju, teritorijalno rascjepkanu, ekonomski zaostalu, bio odlučujući čimbenik u inzistiranju na očuvanju ili obnovi Austrijskog Carstva.

Osnovni razlog hrvatsko-mađarskog sukoba za vrijeme revolucije 1848./1849. godine leži u različitim pogledima na međusobne političke i državnopravne odnose. Mađarski su političari smatrali Hrvatsku integralnim dijelom Kraljevine Ugarske i htjeli su ukinuti njezinu ograničenu samoupravu i postupno je uključiti u jedinstvenu mađarsku državu od Karpata do Jadrana. Nasuprot tome osnovni program hrvatskog političkog pokreta, iznesen na velikoj Narodnoj skupštini u Zagrebu 25. ožujka 1848. godine, gdje se u 30. točaka traži samostalnost Hrvatske u okviru zemalja Ugarske krune, očuvanje Habsburške Monarhije preuređene na načelu austroslavizma, sjedinjenje hrvatskih pokrajina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, ukidanje svih staleških razlika i ukidanje kmetstva, te uvođenje suvremenih demokratskih i građanskih sloboda, financijsku samostalnost Hrvatske, saziv novog hrvatskog Sabora i izbor novog, hrvatskog bana, Josipa Jelačića.⁵ Zahtjev za cjelovitošću Monarhije predstavljao je zapravo protutežu sve jačoj protuhrvatskoj politici mađarskih političkih krugova.

2. Početak preporodnih gibanja u Križevcima i Križevačkoj županiji za revolucije 1848./1849. godine

Do polovice stoljeća 19. stoljeća u Križevcima se pojavljuju prvi elementi modernizacijskih pro-

mjena, koje će se u Križevcima odigrati u drugoj polovici stoljeća. Iako Ugarsko namjesničko vijeće 1842. godine nije dozvolilo židovskom poduzetniku Cohnu da u Križevcima otvori predionicu svile, židovski trgovci do kraja 19. stoljeća preuzimaju gotovo većinu kuća u glavnoj križevačkoj ulici. U Križevcima se polako razvija industrijska proizvodnja, dok velika količina industrijske robe dolazi izvana, te postepeno uništava staru obrtničku proizvodnju.⁶ Zbog toga u tom razdoblju dolazi do određene stagnacije u razvoju grada. Ipak 1840. godine utemeljen je Zborni kaptol i sagrađene dvije kurije, južno od zgrade biskupije. Prvi veći građevinski zahvat u klasicističkom stilu u Križevcima nakon dugog vremena bila je rekonstrukcija zgrade biskupije koju je izveo varaždinski majstor Franjo Arnold od 1843. do 1845. godine. Godine 1848. gradi se prva zgrada u Križevcima, neogotičkog stila.⁷

Početak 30-ih godina 19. stoljeća u Križevcima počinje jače buđenje nacionalne svijesti, što se najbolje vidi po osnivanju društva "*čitatelja ilirskih*" koje je osnovao Ljudevit Farkaš Vukotinović 1838., a kojemu je bio cilj ne samo okupljanje članova za čitanje ilirskih časopisa i knjiga nego i širenje nacionalnog duha u narodu. U svom pismu Stanku Vrazu 17. ožujka 1838. Vukotinović piše da je "*takovo društvo u Varaždinu, tako sam i ja sad u Križevcu postavio.*"⁸

Prema nekim podacima knjižnica je počela s radom 1840. godine i imala je oko 700 knjiga. O tome nas obavještava knjižnik Stjepan Mlinarić u svom dopisu *Ilirskim narodnim novinama* gdje stoji da "*knjižnica naša do 700 knjigah broji. Ove su se knjige dobrostivlju i domoljubljem naših domorodacah u kratko doba skupile. (...) narodnosti našoj poznato priklonjeni g.c.k. komornik i punovlasnik Mirko Inkej Palinski, pokloni i on društvu sve svoje važne knjige, koje na gospodštini Rasinji imamdeše.*"⁹ Međutim zabranom ilirskog imena 1843. godine knjižnica je prestala s radom.

Nakon osnivanja prve političke stranke u Hrvatskoj magjarske stranke (*Hrvatsko-ugar-*

6 Vladimir BEDENKO, *Križevci - razvoj grada*, Zagreb, 1975., 21.-22.

7 Isto, 22.

8 Petar DELIĆ, *Ilirska čitaona u Križevcima*, Križevački zbornik, II, Križevci, 1982., 187.-189.

9 *Ilirske narodne novine*, br. 16., 25. II. 1840., 2

5 Jaroslav ŠIDAK, "Narodna zahtjevanja" od 25. ožujka - program hrvatske Četrdesetosme, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-1849. godine*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 33.-74.

ska stranka) početkom 1841. godine, pristaše Ljudevita Gaja osnivanju, po riječima Vukotinićeva, "Narodnu ilirsku partiju", koja premoćno pobjeđuje na izborima za Križevačku županiju u rujnu 1841. godine, te time, uz Varaždinsku županiju, Križevačka županija postaje prava baza hrvatske nacionalne politike u prvoj fazi njenog oblikovanja. Baš je u vidu te pobjede Ljudevit Gaj u Križevcima iskovao lozinku Ilirske stranke "Da Bog poživi konstituciju ugarsku, kraljevinu hrvatsku i narodnost ilirsku."¹⁰

Prema pisanju ilirskog lista *Branislav* koji je izlazio u Beogradu 1844. godine, u Križevcima je održano veliko spravišće, na kojemu je poslije razmatranja saborskih izvješća, razmatran slučaj mađarona Danila Joszipovića "koji mreže plete sa hrvatskim neprijateljima (...) te i Nadrimađare i prijatelje njihove javno pobuđuje na bunu.", na što je podžupan Zidarić odvratio: "Slabo bi domorodna naša stvar stajala, kad bi joj takav čovjek, kao što je Juzipović, baš toliko škoditi mogao". Poslije zasjedanja veliki je župan priredio objed za oko 80 osoba, a Branislav se pita kakvo je stvarno stanje u Križevačkoj županiji i zaključuje "da što se duha tiče, taj je u ovoj varmeđi, kao i u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji u tri strane manje-više razdijeljen, i to u duh čisto slavjanski, latinski i mađarski, zato ćemo sada da razdjelimo Hrvate u Slavo-latino-mađaro-Hrvate. K Slavo-Hrvtima ili pravim Hrvatima spada ona strana Hrvata koja goruće želi dom i narod svoj u svakom smislu podići (...), svoju budućnost usmjeriti na čisto slavjenskom, (...), ova strana je najveća i najjača (...), k latino-Hrvatima pripadaju svi oni kojih glavni vođa u njihovom javnom životu bijaše jezik latinski, na kom su jeziku oni najviše knjiga čitali, (...) i kojima sjena latinskog tako zastre um, vid i sluh, da više niti ne misle, niti ne vide, niti ne čuju, kako narodi drugi koji su davno mjesto latinskog materinji jezik u javnost uveli, sve naprijed idu putujući ka cilju općenarodne sreće (...), k mađaronima-Hrvatima broje oni

rijetki koji su ili u Ugarskoj odgojeni i pseudo-liberalnim duhom nekih Mađara zaslijepjeni ili koji Mađare za jedini narod ugarske zemlje smatraju (...) koji misle da ako bi se Slavjan jedared osvijestio i na svoje noge osovio (...) da će odmah svaki Hrvat i svaki Slavjanin kraljevstva ugarskoga izgubiti i ustav i slobodu i slavu."¹¹

U vrijeme 1848./49. godine u Križevcima je bilo 450 kuća i oko 2000 stanovnika.¹² U gradu Križevcima kao i u Gradskom magistratu od početka nacionalnog pokreta 1848./49. jasno su se uočavale dvije suprotstavljene političke struje. Gradski magistrat se nije mnogo trudio oko razvijanja i opskrbljivanja narodnih straža, te je on u nekim pitanjima nacionalnog pokreta zauzimao neutralno, a ponekad i neprijateljsko držanje prema narodnjacima. Vođa takve promađarske opcije bio je Gradskom magistratu gradski sudac Ivan Gašpary, koji se već 30 godina nalazio na čelu Gradskog magistrata. Sve dok se mađarski pokret nalazio u okvirima legalnosti, ta je struja na čelu s Gašparyjem naginjala mađaronima. U spisima županijskih sjednica Križevačke županije, a i anonimnih pisama, pojavljuje se mnogo tužbi protiv Gašparyja i njegove struje, a i Gradskog magistrata zbog promađarskog držanja. Tako Mirko Bogović izvještava u *Novinama dalmatinsko-hervatsko-slavonskim* o pitanju isticanja hrvatske trobojnice na gradskoj i županijskoj kući. Bogović piše: "Za javni dokaz ćutjenja toli plemenitoga i misli ove narodne, kano i za izkusiti, bi li ovdašnji stanovnici, duhom vična i slobodnoga mnjenja istog poglavarstva nenadahnuti, dopustili, da se zastava narodna, koja se već vije po svih

10 Jaroslav ŠIDAK, Prilozi historiji stranačkih odnosa u Hrvatskoj uoči 1848. godine, *Historijski zbornik*, Zagreb, XIII, 1960., 167-207., Srećko LIPOVČAN, Vukotinićev Ilirizam i kroatizam: Klasično djelo hrvatske publicistike, *Zbornik radova uz 70-godišnjicu života Dragutina Pavličevića*, Pro historia croatica 1, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb, 170-186.

11 "Produženje križevačkog velikog spravišta", *Branislav*, (bez datuma), 1844., 6-7., Piotr ZUREK, Hotel Lambert i razotkrivanje hrvatskog Branislava (1844/45), *Časopis za suvremenu povijest*, 36., (2004), 2., 609-620., Jaroslav ŠIDAK, O uredniku i značenju ilirskog "Branislava", *Historijski zbornik*, XIV, 1961., 75-87. *Branislav* je list (sporno je da li je to bilo list, letak ili brošura) koji je nakon zabrane korištenja ilirskog imena u Habsburškoj Monarhiji 1843. godine, počeo izlaziti u Beogradu od 1844. do 1845. godine pod uredništvom Bogoslava Šuleka i Pavla Čavlovića. U tom razdoblju izašlo je 14 brojeva lista. List nije zastupao radikalne stavove, već samo odlučan otpor protiv mađarizacije u Hrvatskoj. Postoji mišljenje da je *Branislav* kao list koji je izlazio u Beogradu - zbog oštre cenzure u Monarhiji, kada su se mnogi ilirci odlučivali tiskati svoje priloge u Beogradu - prisilio Dvorsku kancelariju da vrati u upotrebu ilirsko ime u književnost, dobrim dijelom i zbog bojazni da Beograd preuzme središnje mjesto književnog središta za Južne Slavene, te da "srbizam" prevlada ilirizam, koji je dotada uspješno okupljao Južne Slavene oko Zagreba.

12 Prema austrijskom popisu stanovništva iz 1857. godine Križevci su imali 2.100 stanovnika koji su živjeli u 469 kuća u gradu.

krajevih i gradovih čitave monarkie austrijske, po imenu i u kraljevinah hervatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj i to već po istih selih bi li, rekoh isti naši stanovnici dopustili, da se na većnici prie narodna zastava razvije, nego na istoj varmegijskoj kući - poglavarstvo grada ovoga (...).¹³

Potkraj ožujka i početkom travnja vidno se očituje narodno raspoloženje. Križevčanin Andrija Uhernik izvještava o ponašanju građana nakon što su saznali za događanja u Beču i Zagrebu: *"i mi smo taki metnuli narodne znake trobojnu vrpcu na šešire i kape, za 21. u 9 sati sazvali gradsku skupštinu na kojoj se podržala reprezentacija zagrebačke gradske skupštine vladaru."* Na izvanrednoj skupštini Križevačke županije od 28. ožujka upućen je prvi od hrvatskih oblasti pozdrav Jelačićevom imenovanju za bana i na skupštini je, na prijedlog Lj. Vukotinovića, odbijeno priznavanje mađarske vlade: *"Križevačka županija ne priznaje magjarski ministerium"*, jer je nastala bez hrvatskog utjecaja i želi nametnuti Hrvatskoj mađarski jezik. Također je odlučeno da se počne osiguravati hrvatsko-mađarska granica na Dravi u slučaju mađarskog napada.¹⁴

Isti dan je Križevačka županija uputila dopis novom banu Jelačiću u kojem je pozdravila njegovo imenovanje za bana, jer je u sadašnjim okolnostima potreban narodni ban, ali i vojnik. Navela je da su bečke promjene probudile usnule austrijske narode, a posebno Hrvate i gurnule ih na polje dugo očekivanog narodnog razvitka.¹⁵ Događanja u Ugarskom saboru i u Ugarskoj uznemirile su čelnike Križevačke županije te oni mole banskog namjesnika za dozvolu da povuku svoje poklisare s Ugarskog sabora jer nakon što su uvidjeli da se: *"na rečenom saboru ništa neradi što bi za našu domovinu spravljeno bilo, mi smo uputjeni u tom da će se novo razdruženje ponoviti i vrata otvoriti ratu gradjanskom, (...) zato odlučismo poklisare naše koji za ove neočekivane i silovite nikakove naputhe neimaju, kući pozvati."*¹⁶ Treba

napomenuti da su županijsku skupštine sačinjavali svi prelati, velikaši i plemići s područja dotične županije, te predstavnici kraljevskih gradova i privilegiiranih distrikta. Istog dana grupa križevačkih rodoljuba šalje u Zagreb pismo u kojemu traži izbor bana *"koji će nas ljubiti, čuvati, braniti koji će nas uzdržati ne samo odlikom mira nas usrećiti, nego i sakupiti nas pod barjake mačem svojim junačkim, vodit u život ili smert za najviše svetinje naše (...) te da neće nikada zaboraviti da su sini velike Slavske matice koja ih postavi na jugu, na ugled, svim južnim Slavjanom."*¹⁷

U Križevačkoj županiji je često dolazilo do nesuglasica među skupštinarima, tako da u jednom stavku skupštine Križevačke županije od 26. travnja stoji da će županija: *"za primjer drugih Domorodacah jedan stalni odbor imenovah kojega će stalna briga biti različita mnienja sjediniti."*¹⁸ Prvi seljački nemiri u Križevačkoj županiji krajem travnja 1848. prisilili su konzervativno plemstvo i narodnjake da pristupe traženju međusobnog kompromisa. Odbor će raditi na dobrobit *"idejah bratinstva, jednakosti i obće slobode"*, a kotarskim sudijama se nalaže da paze *"da se kojekakvi skitavci po ovoj županiji puka na ov ili na ovaj krivi put nagovarajući bez znannja poglavarstva potezali, da ih drže na oku i u slučaju najmanje "neprilike" sprovedu u županijsku tamnicu."*¹⁹ Na istoj skupštini se predlaže, radi umirenja stanja, jer nikakvih *"zakonah još proglašenih neimamo"*, ukidanje rabote zbog pravedne raspodjele.²⁰

Istog dana 26. travnja 1848. godine u Zagreb stiže još jedno pismo sa skupštine hrvatskih rodoljuba u Križevcima u kojemu se konkretno prilažu *"naše goruće želje, koje mi svama pribćiti za dužnost smatrajmo, 1. Sjedinjenje triuh sestrah Horvatske, Slavonije i Dalmacie, kao i čitave granice, koje će jednako na Sabor, a*

13 Mirko BOGOVIĆ, Iz Križevacah, *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*, br. 33., 25. travnja 1848., 2. (članak je potpisan pod inicijalima M. B - Mirko Bogović).

14 Jelena BOROŠAK-MARIJANOVIĆ, Križevci i hrvatski pokret 1848. godine, *Cris - časopis Povijesnog društva Križevci*, br 1., 2000., 29.

15 Tomislav MARKUS, Hrvatski politički pokret 1848.-1849., n. dj. 76.

16 Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Acta congregationalia, Križevačka županija (dalje KŽ), Spisi županijskih vijeća 1848-1849., (dalje SVŽ) kutija 426., 476, Veliko Spravišće, 28. ožujak 1848.

17 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 478., 28.ožujaka 1848. Pismo križevačkih rodoljuba.

18 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 480-483., 26. travnja 1848., Skupština Križevačke županije

19 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 480-483., 26. travnja 1848., Skupština Križevačke županije. Radi se o agitatorima koji su se pojavili iz Mađarske te koji su u mađarofilskom smislu tumačili nove zakone peštanskog parlamenta.

20 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 480-483., 26 travnja 1848., U Križevcima tada očito nije dospjela obavijest o ukidanju kmetstva u Hrvatskoj koju je proglasio ban Jelačić svojim ukazom od 25. travnja 1848. godine.

naime u granici ne samo Regimenti, već i obćine pozvati., i predstavljati imadu. 2. Razdruženje ovih Kraljevinah od Ugarske u administrativnom obziru, koja žali Bože već toliko za uništenje naše narodne Samostalnosti radila je, i sada jošte raditi nepropušća. 3. da čitav Puk već pri budućem deržavnom Saboru na temelju broja puka predstavljen bude.”²¹

Križevačka županija bila je među prvima koje su još krajem ožujka 1848. uvele prijeki sud protiv seoskih nemira, prilikom proglašenja zaključaka požunskog Sabora o ukinuću kmetstva.

U gradu je nastalo veliko uzbuđenje zbog vladarevih pisama donijetih 6. i 7. svibnja. U tim se pismima ban Jelačić podvrgava ugarskom palatinu i ministarstvu, a palatin upućuje proglas 10. i 11. svibnja u kojem traži da “pokrajina” bude podvrgnuta vlasti mađarske vlade i da se general Hrabowsky imenuje komesarom za Hrvatsku. Članak “Iz Križevacah” 11. svibnja donosi izvještaj s “*prave pravcate narodne skupštine, seljaka i tako nazvane inteligencie, i aristokracie, sve mešovito*” koja se odvijala u duhu narodnosti i slobode pod predsjedanjem prvog podžupana I. Zidarića. Skupštini su prisustvovali županijski časnici, vlastelini, suci, crkvena lica i 160 seljaka (iz svake općine po dva poslanika). Na toj prvoj Općoj narodnoj skupštini Križevačke županije izražen je zahtjev za ujedinjenjem hrvatskih kraljevina i cijelog slavenskog juga i pristajanje uz cesara, a odbija se podvrgavanje odlukama mađarske vlade. “*Oružje! Oružje! ječi po križevačkoj gradomedji.*” pisao je dopisnik.²² U zaključku Križevačke županije od 27. svibnja 1848. godine stoji da se “*za sve ine Magjare ili poznate Madjarone, zajedno imade paziti da se ta kuga ne bi s našim ljudima u nikakav dogovor puštala. (...)*”²³ Aleksandar Fodroci, županijski službenik, napadao je politiku Križevačkog magistrata na stranicama Gajevih *Novina dalmatinskih-horvatsko-slavonskih*. Međutim, mađaroni su čvrsto držali vlast u

svojim rukama i privukli su na svoju stranu dosta građanstva te se protiv narodnjaka stvorila grupa “Gašparievacaha”.

Usprkos neslozi, upravljajući odbor Križevačke županije uputio je 17. svibnja 1848. dopis Hrabowskom u kojem protestira protiv njegovog imenovanja za kraljevskog komesara, smatrajući da za to nema nikakvog opravdanja, jer Hrvati nisu buntovnici. Izražena je i odlučnost da se i oružanom silom odupre njegovom dolasku, jer red u ovoj županiji ne određuje mađarski palatin, nego hrvatski ban.²⁴

Tom prilikom je tiskan i poseban letak od 14. svibnja upućen građanima Križevaca i stanovništvu Trojedne Kraljevine, od odbora Križevačke županije u kojem stoji da u “*vezi proglasa od 10. i 11. svibnja (kojim palatin od J. Jelačića traži da pokrajina podvrgnuta je vlasti Ugarske vlade i da je on, Hrabowski, imenovan komesarom u Hrvatskoj). Odbor zahtjeva od J. Jelačića da poduzme vojne i političke mjere radi očuvanja nezavisnog položaja Trojedne kraljevine, da odmah sazove sabor i da ne napušta domovinu.*”²⁵ Jelačić se sastao s Hrabowskim na granici Križevačke županije i Varaždinskog generalata i dogovorio s njim uzajamnu toleranciju i izbjegavanje sukoba. Hrabowskog je na granici dočekaao Vukotinić sa svojim vojnicima, te ga pod pratnjom odveo Jelačiću.²⁶

U Križevcima je tada započelo intenzivnije političko djelovanje koje su okarakterizirala dva procesa: sukob između narodnjačke i mađaronske opcije u Gradskom magistratu i županijskoj skupštini, te vojne pripreme za rat. Protiv mađaronske struje pojavila se u gradu oporba “*mladih narodnjaka, domorodaca*” pod vodstvom Ljudevita Vukotinića,²⁷ Franje Ži-

21 HDA, KŽ, SŽV, 480-483., 26. travnja 1848., Pismo križevačkih rodoljuba s Velike pučke skupštine.

22 Jelena BOROŠAK-MARIJANOVIĆ, Križevci i hrvatski pokret 1848. godine, *Cris - časopis Povijesnog društva Križevci*, br 1., 2000., 31.

23 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 612., Zaključak Križevačke županije od 27. svibnja 1848.

24 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 613., 17. svibnja 1848.

25 Nikša STANČIĆ, Leci 1848. u hrvatskim zemljama, *Arhivski vjesnik*, 31/1988., sv. 32., 75.

26 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, “*Nešta o Hrabovskom*”, *Novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, 6. srpanj 1848., 70.

27 Ljudevit Farkaš Vukotinić (Zagreb, 13. siječnja 1813. - Zagreb, 17. ožujka 1893.), hrvatski književnik, preporoditelj i političar. Rođen je u Zagrebu, gdje završava Pravni fakultet, nekoliko semestara je odslužao u Bratislavi (Požunu). Jedan je od hrvatskih preporoditelja. Vrlo rano postaje pokretač književnog časopisa “Kolo” koji izlazi u Zagrebu. Godine 1836. postaje podbilježnikom Križevačke županije, jedan od osnivača ilirske čitaonice u Križevcima 1838. godine, dok je već 1840. imenovan za velikog suca moslavačkog kraja. U revoluciji 1848./49.

grovića,²⁸ Eduarda Zdenčaja,²⁹ Antuna Nemčića,³⁰ Mirka Bogovića,³¹ Ivana Zidarića, te Matije Mra-

postaje član Odsjeka za obranu domovine. Bansko vijeće imenuje ga četnikom VI. čete narodne straže u Varaždinu, a nakon objave rata Mađarima postaje kapetanom narodne straže u Križevcima, te sa svojim trupama brani hrvatsku granicu na Dravi. Nakon propasti revolucije Vukotinići se u razdoblju neoapsolutizma vraća na dužnost velikog suca. Međutim, 1854. godine je otpušten iz službe, jer uređuje na hrvatskom jeziku i protivi se uvođenju njemačkog jezika kao službenog. Optužen da je opasan panslavist i da mrzi Nijemce. Vraća se na obiteljsko imanje gdje se kratko vrijeme bavi gospodarstvom, a zatim u Zagrebu preuzima poslove tajnika Gospodarskog društva i urednika "Gospodarskog lista". Istovremeno postaje i upravitelj Narodnog muzeja u periodu od 1855. do 1860. godine. Nakon sloma neoapsolutizma postaje križevački veliki župan do 1867. godine i saborski zastupnik od 1868. godine i to ispred Narodne stranke. Kasnije je ipak pristupio unionistima, koji su bili razlozi tome, to u historiografiji nije dosada dovoljno objašnjeno. Godine 1867. postaje član JAZU. Okušao se kao pjesnik, novelist i dramatičar, a bavio se i botanikom i mineralogijom. Zajedno s fizikom Josipom Schlosserom objavljuje popis svih tada poznatih biljnih vrsta u Hrvatskoj, a spominje i neke do tada nepoznate vrste. Također, bio je istaknuti istraživač na području prirodoslovlja. Pisao je o geološkim odnosima u Lici, Samoboru, Zagrebu i Moslavačkoj gori. Autor je prve hrvatske geološke karte. Sahranjen u arkadama na Mirogoju među hrvatskim preporoditeljima. Josip BALABANIĆ, Ljudevit Farkaš Vukovinović, Školska knjiga, Zagreb, 2005., Olga, ŠOJAT, Prilog biografiji Ljudevita Vukotinića, 1813-1893., Rad JAZU., knjiga 338., 1965., 259-336., Josip, TORBAR, Život i djelovanje Ljudevita Vukotinića, Ljetopis JAZU, 1897., svezak XII., Zagreb, 120.-149. Nekrolog i opširni prikaz objavljenih radova.

28 Franjo Žigrović Pretočki (1814.-1890.), političar, preporoditelj i kulturni djelatnik, tada veliki bilježnik Križevačke županije. Pristaša ilirskog pokreta i poslanik u Hrvatskom saboru 1848. godine, u ratu s Mađarskom bio je vrhovni državni povjerenik za opskrbu vojske. I kasnije je obnašao visoke državničke dužnosti, a u spisima je razmatrao državnopravni položaj Hrvatske ističući njezino pravo na samoodređenje. Godine 1861. postaje potkancelarom "Hrvatske dvorske kancelarije". Kasnije, 1869. postaje ravnateljem Hrvatskog narodnog kazališta. Pokopan na Mirogoju u Arkadi preporoditelja. Alojzije JEM-BRIH, Franjo Žigrović-Pretočki u službi političara XIX. stoljeća, Sveti Ivan Zelina - Zbornik radova Matice hrvatske, Ogranak Sv. Ivan Zelina, Sv. Ivan Zelina, 1995., 37.-56.

29 Eduard Zdenčaj, sin Nikole Zdenčaja, plemića i prosvjetitelja, vlasnika obiteljskog dobra Veliki Raven kod Križevaca. Eduard je bio predsjednik mnogih sudbenih stolova i posjednik dobra Čanjeva kod Sudovca u Križevačkoj županiji. Izraziti bibliofil i vlasnik velike obiteljske knjižnice.

30 Antun Nemčić (Edde, Mađarska, 1813. - Križevci, 1849.), hrvatski književnik. Studirao je pravo i filozofiju u Zagrebu, bio sudac u Novom Marofu i bilježnik Križevačke županije. Bio je pristaša narodnog preporoda, a pod pseudonimom A. N. Gostovinski pisao je pjesme, putopis "Putositnice", a okušao se i kao romanopisac i komediograf. Za života je dospio objaviti samo knjigu putopisne proze "Putositnice". Nemčić je pisao pjesme koje imaju domoljubni uzlet. Ostavio je i komediju "Kvas bez kruha, ili Tko će biti veliki sudac". Umalo je poginuo kao jedan od glavnih aktera krvave restauracije 1845. Umrlo je od kolere u trideset i sedmoj godini. Antun Nemčić - "Izabrana djela". Uredio i napisao uvod Milivoj ŠREPEL, Zagreb, 1898., Naklada Matice Hrvatske., http://hr.wikipedia.org/wiki/Antun_Nemčić. Pristup ostvaren 23. rujna 2008.

31 Mirko Bogović (1816.-1893.), književnik. Osnovnu školu završio u Križevcima, a gimnaziju u Varaždinu. Filozofiju i pravo završio u Zagrebu. Javljao se u *Danici ilirskoj*, te jedno vrijeme bio urednik *Nevena*, gdje je i suđen zbog objavljivanja jedne rodoljubne pjesme. Za vrijeme hrvatskog nacionalnog pokreta bio protivnik mađarskih nasrtaja na Hrvatsku i borac protiv habsburškog apsolutizma, a poslije je postao poznati unionist (veliki župan u Zagrebu i ministarski savjetnik u Pešti). Pisao pjesme, pripovijesti i drame. Jedan od tvoraca hrvatskih historijskih novela (*Matija Gubec*, *Frankopan*). Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1., Zagreb, 1977., 578., Antun, BARAC, Mirko Bogović, Zagreb, 1933.

zovića. No, unatoč žestokim prosvjedima i optuživanjem Gašparyja i njegove struje, posebno u Gajevim novinama, narodnjaci ga nisu uspjeli smijeniti, nego sklopiti tek nekoliko kompromisa, kao na primjer izbor narodnjaka Josipa Jande i Franje Žigrovića ispred Magistrata u Hrvatski sabor. Glavna stvar za koju su narodnjaci optuživali Magistrat je bila optužba zbog njegove neaktivnosti oko organiziranja narodnih straža i zbog dolaska onih osoba u Križevce koje rade u interesu Ugarske, u "interesu magjarizma."

Zbog stalnih narodnjačkih optužbi, u Križevce je stigao 28. kolovoza i banski komesar Ivan Kukuljević da izvidi situaciju. Na skupštini Gradskog magistrata od 28. kolovoza "gašparievci" su se uspjeli obraniti pred banskim komesarom Ivanom Kukuljevićem, a sve napise u Gajevim novinama proglasili su lažnima. Sve daljnje akcije narodnjaka protiv mađarona bile su neuspješne.³² O tome je u Gajevim novinama pisao Aleksandar Fodroci koji kaže da u Križevcima vlada "zločesti duh", a narodna straža ne vježba "jer mudri robovi *Metternicha* svako vežbareje za smešno derže". Građani predvođeni Magistratom zbog bojazni da će morati u rat, raspuštaju Gradsku narodnu stražu ustrojenu po liberalnim ožujskim načelima i pristupaju organiziranju starog "Burgerchora".

Zahtijevanja slobodnog i kraljevskog grada Križevaca od 6. lipnja 1848. godine su samo jedan mali dio općeg pokreta "zahtijevanja" koji je zahvatio Hrvatsku i Slavoniju te Vojnu krajinu u proljeće 1848. godine. Peticijski pokret najvećim je dijelom nastao nakon što je novi hrvatski ban Josip Jelačić tražio i poticao građane, seljake i krajišnike da iznesu svoje zahtjeve, a sve uoči sazivanja prvog modernog sabora Trojedne Kraljevine. U travnju i svibnju 1848. više je pojedinih sela, preko općina, gradova i komuniteta, do kompanija i regimenti iz Hrvatske i Slavonske vojne krajine održalo skupštine i objavilo svoje zahtjeve. Ovdje se donose Zahtijevanja slobodnog i kraljevskog grada Križevaca.

32 JOSIP ADAMČEK, Narodne straže 1848.-1849., *Radovi Filozofskog fakulteta - Odsjek za povijest*, Zagreb, 1963., 41.

Zahtjevanja i tegobe Slobodnog i kraljevskog grada Križevacah³³

1. *Neka se Trojedna kraljevina od Madjarah sama odcepi, te pod zakonitim svojim vladaocem bečkom ministeriu tom pogodbom priklopi, ako se jedan minister odgovorni za unutarnje Trojedne kraljevine poslove i sa svojim odsekom iz ovih kraljevinah sinoivah izabrati po narodu dozvoili. - Na 1. U pretresivanju saborskom stoji.*
2. *Neka se fundacije horvatske i na ove spadajuće novčane glavnice, koje su se dosad u Madjarskoj rukovodile, Trojednoj kraljevini odmah povrate. - Na 2. Takodjer.*
3. *Neka se zakoni na stražnjem Ugarskom saboru sklopljeni, nakoliko se suprot volji poklisa-ruh naših načiniše, a okolnostjem Trojedne kraljevine ne bi odgovorile, odbace. - Na 3. Zakoni se nisu dobili, zato u tome se ne može ništa zaključiti.*
4. *Da se zakoni na Trojedne kraljevine Saboru jedino na temelju jednakosti, slobode i bratimstva ustroje. - Na 4. sabor naš, kako se vidi, duhu ovoga veka u svemu odgovarja, što i ustrojenje zastupničkog puka dokazuje.*
5. *Terhi obćinski da se na sve stališe jednako porotegnu. - Na 5. To je već ustavno načelo po narodu prepoznato.*
6. *Ukinuta robota neka se s vremenom za jednu i drugu stranu pravedno odkupi. - Na 6. rešrno po zakonu ter potrebi, te naredbe ob tomu su učinjene.*
7. *Manja prava teritorialna (jura regalia) neka svaki na svom zemljištu uz primereno nadomeštanje uživa. - Na 7. Rešeno po novom zakonu.*
8. *Za procvetanje domovine neka se ukinu tri-desetnice kraljevske. - Na 8. Spada pretresanje na Blagajnički i tergovački odsek.*
9. *Putov delanje i poplavljanje neka država nase uzme. - Na 9. Takodjer na isti Odsek kano i obćinskih dielah.*
10. *Neka se pošta med Varazdinom i Krizevcem preko Pake gore na obćinske troškove uvede. - Na 10. Na Unutarnjeg upravljanja odsek spada.*
11. *Put ili cesta od Krizevaca proti Moslavinii Slavonii odpre. - Na 11. Takodjer.*
12. *Most preko Drave iz Županije križevske u Ugarsku vodeći, u slobodnom mestu kod Ketelja neka se napravi. - Na 12. Na nutarnje upravljanje spada.*
13. *Da se svi velikaši bez razlike reda i stališa, po onih zastupnikah obćine u kojoj ovi stanuju i imetak poseduju, na državnom saboru zastupaju. - Na 13. na uredjenje našeg Sabora spada.*
14. *Za Židove nek se shodni zakoni, na koliko ovi kerstjanskom stanovnićtvu ne bi skodili, uredi. - Na 14. Duh tolerancie ovog veka brani medju verozakoni kakovu razlogu praviti.*
15. *Da se gradu Križevcu skola realna ili industrialna, usled više put najvišem mestu prošnje podnešene uvede. - Na 15. Rešit će Verozakona i prosvetenja odsek.*
16. *Da se sela Potočec i Ivanec kao i Seljan, Sever zvani, mesta plabanuša kmet - kotaru, grada Križevaca priklope. - Na 16. Na Odsek nutarnjeg upravljanja spada.*

³³ HDA, Sabor 1848, IX-58. (mikrofilm). Ovo je samo sažetak "tegoba i želja" grada Križevaca donesenih 6. lipnja 1848. godine. Kao što se vidi u priloženom tekstu Odbor saborski je na svaku tegobu dodao svoj odgovor, tako da se crticom (-) odvaja sažetak "tegoba i želja Slobodnog i kraljevskog grada Križevacih" od odgovora koja je na njih dao Odbor saborski. Odbor saborski to nije učinio sa svim podnesenim "tegobama i željama", te je odgovorio samo neke od njih, dok je većinu zahtjeva upućivao na pojedine odsjeke Banskog vijeća (*Odsek unutarnjih poslova, Odsek pravosuđa* itd.) Tako su na "tegobe i želje Općine Bjelovar" kojim se autor bavio također sažeti, te dani odgovori. Većinom se pojedine točke prosljeđuju se nadležnim odsjecima na uvid. Međutim u svom radu sam se odlučio prenijeti cjelovito "Želje općine Bjelovar" bez odgovora Odsjeka saborskih te u tekstu objasniti svaki zahtjev/točku. Vidi u: Željko KARAUŁA, "Zahtjevanja naroda" obćine Belovarske 31. svibanja 1848. godine, *Podravina*. 6 (2007) , 11., 198-204.. Nešto više od revoluciji 1848./49. u bjelovarskom kraju također vidi u Željko KARAUŁA, Vojni komunitet Bjelovar u "proljeće naroda" 1848. - 1849. godine, *Cris- časopis Povijesnog društva Križevci*. 8 (2006), 1., 146-153., Željko KARAUŁA, Neki prilozi povijesti Varaždinske krajine i uloga nekih utjecajnih pojedinaca prije 1848. godine, *Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja*. 13 (2008), 112-123. Za odgovore Odbora saborskih na "zahtjevanja naroda" općine Bjelovara i ostalih mjesta i gradova u Hrvatskoj vidi izdanje Josip KOLANOVIĆ (ur), Hrvatski državni sabor 1848, u tri sveska, Hrvatski državni arhiv - FF press, Zagreb 2001., 2002. i 2008. U trećem svesku nalaze se i cjelovita "zahtjevanja i tegobe Slobodnog i kraljevskog grada Križevacah" str. 229-230..

Kao što se vidi, u Križevačkim zahtijevanjima od 16. točaka, prevladavaju ekonomsko-socijalni problemi toga kraja, a politički se donose samo u prve četiri točke, gdje se traži razdruživanje Hrvatske od Ugarske, njena financijska samostalnost i zahtjev da se oni zakoni Ugarskog sabora koji ugrožavaju opstanak Hrvatske odbace. Zahtjev pod člankom 4. traži demokratizaciju društva, dok se ostalim zahtjevima traži da se tereti općina jednako raspodjele na sve staleže, ukidanje rabote i tridesetnice, popravljavanje putova i njihovo održavanje da na sebe preuzme vlada, uvođenje nove poštanske linije, jednakost svih plemića da budu zastupljeni u Hrvatskom saboru. U vezi točke 14. kojom se traži da Židovi ne smiju konkurirati svojom robom kršćanima, te da se za njih posebni zakoni naprave, treba istaknuti da se razlozi prvenstveno kriju u bojazni malih trgovaca u gradu, da im Židovi predstavljaju neželjenu konkurenciju. I u drugim sredinama se pojavljuju takvi zahtjevi, pa i oštrijeg karaktera prema židovskom stanovništvu. U Varaždinu trgovci uspijevaju isposlovati izgon 26 židovskih trgovaca,³⁴ a u Osijeku se traži da se "Čifutima dućani zatvore".³⁵ Svakako da ti ekonomski razlozi nisu jedini (Židovi se u nekim sredinama javljaju kao pristalice mađarona i revolucije, nepoznavanje hrvatskog jezika), ali može se konstatirati da su pretežiti. Takve zahtjeve je Bansko vijeće odbijalo jer se u "duhu tolerancije" traži ravnopravnost bez razlike na vjeru, i svaka pojava nasilja prema Židovima novine i državne institucije žestoko osuđuju.³⁶ U zadnja dva zahtijevanja se traži osnivanje realne škole u Križevcima, te korekciju granica Križevačkog kotara, tj. da se neka naselja tom kotaru pripoje. Narodna zahtijevanja svjedoče da je ravnopravnost između katoličke i pravoslavne vjere bila neupitno prihvaćena, te se taj zahtjev u Križevačkim zahtijevanjima i ne spominje, za razliku od drugih zahtijevanja u Hrvatskoj.

U sklopu svoje podrške narodnjacima i suzbijanja mađarskog utjecaja, a kao svojevrsna

demonstracija protiv mađarske vlade i njenih pristaša u Slavoniji, ban Josip Jelačić poduzeo je u mjesecu srpnju niz posjeta mjestima u Hrvatskoj i Slavoniji, među kojima je posjetio i Križevce 11. srpnja 1848. godine, o čemu imamo izvorno svjedočanstvo o tijeku dočeka i boravka bana Jelačića u Križevcima, u zanimljivoj knjižici križevačkog gradskog fizika, dr. Frana Gundruma Oriovčanina "Doček bana Jellačića u Križevcu dne 11. srpnja godine 1848."³⁷ u kojem je detaljno opisan tijek posjeta. Tako su kuće bile nakićene hrvatskim trobojnicama, a ulice prepune veselog svijeta "u svečanom ruhu, a njihove su grudi rijesile kokarde t.j. znamaenja slobode, bratimstva i jednakosti, što su svi građani (...), morali nositi jer tko bi se tom protivio, nije mogao biti prijateljem svoga roda".³⁸

3. Politička situacija u Križevačkoj županiji po pitanju seljačkih prava, ukidanja kmetstva i politika "radikalne narodnjačke struje" u Križevcima

Iz mnogobrojnih spisa može se vidjeti da su u Magistratu i županijskim službama najutjecajniji bili pripadnici srednjeg plemstva i njihovi školovani predstavnici. Županije su bile staleške ustanove i plemićke zajednice, s administrativno-sudskim pravima i teritorijalnom samoupravom. Na čelu županije nalazio se veliki župan, uglavnom istaknuti plemić u svojoj županiji s velikim zemljišnim posjedom. Velike župane imenovao je kralj, osim u Varaždinskoj županiji gdje su grofovi Erdödy imali nasljedno pravo na mjesto velikog župana. Taj dio plemstva je obavljao sve županijske službe i vodio glavnu riječ na skupštinama. Iako je plemstvo prihvatilo nacionalnu politiku hrvatskog političkog pokreta, ono nije dozvoljavalo potpunu demokratizaciju društva, te je težilo zaštititi svojih imovinskih i klasnih interesa. Glavni prihodi križevačkih vlastelinstava bile su zakupnine, odnosno regalna prava. Smanjenjem ili nestankom zakupnina i regalija, smanjit će se i prihodi vlastelinstava, što će u konačnici onemogućiti uspješno održavanje gospodarstava.

34 Židovi na tlu Jugoslavije, Katalog izložbe, Zagreb, 1988.

35 Novine dalmatinsko-horvatske-slavonske, br. 35., 15. IV. 1848., 3.

36 Ljiljana DOBROVŠAK, Židovi u hrvatskim zemljama 1848/49, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 30., 1997., Mirjana GROSS, Židovi u Habsburškim zemljama u 19. stoljeću, Gordogan, br. 23.-24., Zagreb, 1987.; Mirjana GROSS/Agneza SZABO, Prema hrvatskom građanskom društvu, Zagreb, 1992.

37 Fran GUNDRUM ORIOVČANIN, Doček bana Jellačića u Križevcu dne 11. srpnja godine 1848, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1904.

38 Isto, 9.

Plemstvo je svjesno ukazivalo na opasnost od naoružanih seljaka, te ih je tijekom nemira upotrebljavalo samo kao defanzivnu vojsku protiv vanjskog neprijatelja, i nije ih željelo upotrebljavati za gušenje agrarnih/seljačkih nemira u Križevačkoj županiji. Pripadnici plemstva su se teško angažirali za oružane postrojbe, i odlagali su financiranje tih postrojbi. Velika vlastelinstva obitelji Erdödy u Moslavini i vlastelinstvo Ludbreg tek su nakon nekoliko oštih opomena počela plaćati porez za rat. Velike materijalne rezerve plemstava mogle su se upotrijebiti za rat samo pod prisilom, dok je više posjednika odbilo da opremi konjanike pod izgovorom da su osiromašili ukidanjem urbara. Plemići iz Brega i Svete Jelene Koruške također su se žestoko opirali plaćanju poreza. I Ljudevit Gaj je u svojim *Novinama dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim* pisao da se u Križevačkoj županiji bune plemići "manji i gdje povišiji" jer su mislili da će u ovim promjenama izgubiti plemstvo, davati regrute i čak navoziti putove. Kada su doneseni "ožujski zakoni" o ukidanju kmetstva iz Pešte, plemstvo u Županijskoj skupštini u Križevcima bilo je u velikoj dvojbi da li da takvu vijest objavi svojim seljacima, na što se razvila žestoka diskusija sa snažnom narodnjačkom strujom u županiji (Vukotinović, Nemčić) koja je tražila da se to ne može odgađati, kako je predlagalo plemstvo, već da se: "ne može ići nasuprot vremena, da bi se izbjegli nemiri i pobune.", pri čemu su uspjeli. Prema Jelačiću (povjesničaru op.a.) narodnjaci su željeli sebi pripisati ukidanje kmetstva i rabote, a ne Mađarima, dok je plemstvo gledajući svoje interese htjelo odbaciti "ožujске zakone" jer su mađarski.³⁹

Za Ljudevita Vukotinovića su bečki ožujski događaji "blagdani," jer su i Hrvatima omogućili provođenje promjena koje su neophodne. Vu-

kotinović je bio i vatreni borac za oslobođenje seljaka pod teretom kmetstva, poticao je na rad i tražio reforme, ali nije vidio izlaz samo u deklarativnom ukidanju kmetstva, već u prosvjetljavanju seljaka, "da bi se u novom položaju lakše snašao."⁴⁰ U svojoj knjižici *Nekoja glavna pitanja našega vremena*⁴¹ Vukotinović se najviše bori za demokratske ideje, jer što se "više krpati ne da, neka ide sa milim Bogom, ustrojmo sve na novo, nu treba zidati temelj jače i čvršće, nego što dosad bijaše: na puk, a ne na aristokraciju (...) tlaka prestaje, puk se slobodi približava i to je prvi korak do reforme."⁴² U jednom svom članku Vukotinović zaoštava situaciju i poziva na uništenje aristokracije, kao jedinom čvrstom bedemu mađarizma u Hrvatskoj. Poslije njenog uništenja: "vrata su otvorena ostalom dosada ugnjetenom narodu."⁴³

Radikalna demokratska narodnjačka struja u Križevačkoj županijskoj skupštini je pod vodstvom Vukotinovića i Nemčića zaprijetila: "Ako vi (plemstvo) nećete pristati na to da se tlaka ukine - a mi idemo kući, te ćemo se na čelu tisuće seljaka vratiti ovamo i vama diktirati ukinuće tlake."⁴⁴ Takva radikalna narodnjačka politika Vukotinovića i ostalih narodnjaka nije promakla grofu Kulmeru koji u svom pismu banu Jelačiću u prosincu 1848. konstatira: "da u križevačkoj županiji je gotovo čitavo županijsko poglavarstvo komunistički raspoloženo (...)." ⁴⁵ Međutim u Saboru je Vukotinović zauzeo realniji stav, pridružujući se zahtjevu Žigrovića da plemstvo treba dobiti nadoknadu, da se "vlastelinu dade ono što je njegovo, ali i da se seljaku isto dade."⁴⁶ Vukotinovića i ostale narodnjake potpuno je obuzeo rat s Mađarima i nisu željeli nikakve nesporazume s plemstvom, te su u Križevačkoj županiji poste-

39 Aleksije JELAČIĆ, Početak pokreta g. 1848., u županiji Križevačkoj, *Šišićev zbornik*, Zagreb, 1929., 18. Prema Vukotinovićevim Uspomenama iz g. 1848. koje su objavljene u listu (Vienac, XIII, 1881., Zagreb, br 10-18., 20.-23.) "na osnovu kompromisa sa (pretjeranim konzervativcima) izabrana je deputacija koja će običi sva sela i obavijestiti seljake "da nisu dužni od sada besplatno robotati svojoj gospodi zemaljskoj, nego samo uz plaću polag pogodbe, a u svoje vrieme da će se zakonom odrediti, kako se imaju odnošaji kmetova prema vlastelinstvu konačno razriječiti; desetina, gornica i ini neurbarski podatci pako da se moraju i dalje namirivati, dok ne bude o tom nov način utanačen."

40 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1851., 45.

41 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, *Nekoja glavna pitanja našega vremena*, Zagreb, 1848.

42 Isto, 23.

43 "Kako stoje Mađari", Saborske novine, br 15., 29. srpanj 1848., 57.

44 Olga ŠOJAT, Ljudevit Vukotinović i Četrdesetosma, *Historijski zbornik*, 1956., br. 1-4., Zagreb, 36.

45 Vaso BOGDANOV, Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848-49., u svijetlu naše četrdesetosmaške štampe, Matica Hrvatska, Zagreb, 1949., 63.

46 *Novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, br. 74., 15. srpanj 1848., 298.

peno ponovo konzervativni elementi preuzimali stvar u svoje ruke, donoseći odredbe o povećanju broja pandura na 19, ukidanju privatne malte, a u uputi poslanicima nalaže se da se presudna prava gospode jura regalia u obzir uzmu.⁴⁷ Vukotinović je u svojim brojnim člancima u tadašnjim hrvatskim novinama (*Saborske novine*, *Slaven-ski jug*) podizao duh, svijest i borbenost naroda.

Nesporazumi u tumačenju zakona o ukidanju kmetstva su posebno pogodili seljaštvo. Ban Jelačić uputio je (25. travnja) proglas svim županijama koji potvrđuje ukidanje tlake, urbarijalnih daća i crkvene desetine. Prema članku 27. Hrvatskog sabora ukidaju se urbarijalne službe i daće, hrvatski seljak postaje vlasnik samo selišne (urbarijalne) zemlje, a za ostale kategorije zemljišta (izvanselišne, gornice, pašnjake, šumske površine) vrijedi stari poredak "do daljnjega." Jura regalia minora prenijeta su dijelom na općine (pravo krčmarenja u ljetno doba), a dijelom na seljake (pravo lova, ribolova i mesarenja.). Određeni nesporazumi su nastali u tumačenju odredbi zakona, jer su seljaci tumačili "ožujске zakone" na svoj način. Za Križevačku županiju posebno je bilo važno pitanje krčmarenja (vino je glavni izvor seljačkih prihoda). Seljaci se nisu zadovoljavali općinskom krčmom, već su i sami točili vino. Također su vođene borbe za šume koje su seljaci svrstavali u teritorijalne šume kao kategoriju urbarijalnih zemalja od kojih se više ne daju podavanja. Pitanja drvarenja, paše i žirovine u takvim šumama bilo je potpuno nejasno. U jesen 1848. izbili su sukobi oko pitanja pobiranja gorskih daća. Seljaci su smatrali da je i gornica (porez na gradske vinograde) ukinuta, tvrdeći da ih je "banski list od nje oslobodio". Zbog toga su izbili i značajni sukobi u Križevačkoj županiji, te je morala intervenirati vojska. Vojne intervencije protiv seljaka su se sporadično ponavljale na području Križevačke županije tokom cijele revolucionarne 1848./49. godine. Kod većih seljačkih nemira krajem 1849. sudjelovali su i vojnici križevačke pukovnije iz Vojne krajine, iz obližnjeg Varaždinskog generalata, o čemu je vrhovno Zapovjedništvo iz Zagreba

obavijestilo Zapovjedništvo križevačke pukovnije u Bjelovaru.⁴⁸

Treba spomenuti da je i veliki borac za prava kmetova Vukotinović predvodio akcije protiv seljaka s banskim vojnicima, koji su u "gospoštijске livade natjerali stoku" jer su po njemu neki seljaci "krivim duhom nadahnuti" te su i njega kada je htio intervenirati "neuljudno primili"(...). Kako on tumači u svom članku "iako sam ja prijatelj puka seljanskoga i radio sam na ukinuću tlake, ali to ne mogu odobriti, da se svetost svojine ne štuje (...)."⁴⁹ Vukotinović se bojava većih nemira koji bi posve poremetili vojne pripreme koje su se vršile u Križevačkoj županiji u vezi predstojećeg rata s Mađarima. Sa seljacima je bilo i problema oko preuzetih obveza za održavanje putova i cesta, na što se osvrnula i Križevačka županija "jer kada se štimne obrez, seljak još većma po gospodštini obrežni, dočim je on sam dosad cestu graditi, popravljati i uzdržavati morao (...)."⁵⁰

Tijekom revolucije 1848.-1849. županije se nisu izmijenile po svojoj strukturi, te su i dalje zastupale plemićke interese i provodile represalije prema seljacima koji su odbijali platiti porez ili napadali vlastelinska imanja. Prema Adamčeku, građanska-narodnjačka inteligencija je uspjela ostvariti određeni utjecaj jedino u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji.⁵¹ Problemi su nastali i s banderijalcima koji su imali dužnost da se vlastitim sredstvima opremaju i naoružavaju za rat, što mnogi nisu bili sposobni, te postoje mnoge pritužbe banderijalaca na postupke banderijalnog povjerenika Bužana. Tako su se banderijalci iz Varaždinskih Toplica koji su priključeni križevač-

48 Detaljnije o agrarnim nemirima i pokretima seljaka u Križevačkoj županiji vidjeti u Slavko GAVRILOVIĆ, Agrarni nemiri u Križevačkoj i Varaždinskoj županiji 1848.-1850., *Historijski zbornik*, XIII, 1960., Zagreb, 80-94., Štefanija POPOVIĆ, Problemi i metode istraživanja strukture seljačkog i vlastelinskog posjeda u vrijeme likvidacije feudalnih odnosa (na primjeru grupe vlastelinstava u Hrvatskom zagorju, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 12., Zagreb, 1979., 25.-126. Pogledati i najnovije knjigu "Povijest križevačke i đurđevačke graničarske pješačke pukovnije", Hrvatski državni arhiv, Bjelovar, 2008., koja je zapravo prijevod na hrvatski jezik rukopisa austrijskog časnika natporučnika Rudolfa Künzla, iz 4. pukovnije tirolskih carskih lovaca iz 1910. godine koja je ostala u pohrani Hrvatskog državnog arhiva u Bjelovaru.

49 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, Iz Prečca (u Križevačkoj županiji), *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*, br. 40., 158.

50 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 612., Zaključak sjednice Križevačke županije od 27 svibnja 1848.

51 Josip ADAMČEK, Narodne straže 1848.-1849., *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, V, Zagreb, 1963., 41.

47 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 11. svibanj 1848., Skupština križevačke županije.

kim slobodnjacima odupirali vježbama jer da: "oni nisu dužni prez svake plaće i stroška služiti." Postojala je i određena svijest među hrvatskim seljacima da se neće boriti za gospodu. Tako su u Velikom Bukovcu, prema izvještaju križevačkog suca Gvozdenovića, hrvatski seljaci pod mađarskom propagandom promijenili mišljenje "da se u skoro celi Podravini ta misal rađa, da gospoda međ sobom magjarska i Horvatska se svadiju, a mi se nebudemo zbog njih tukli."⁵²

Prema novom izbornom redu Hrvatski sabor je izgubio svoja staleška obilježja, te je na osnovi njega u Hrvatski sabor iz Križevačke županije izabrano sedam zastupnika koje je odredila skupština Križevačke županije, a to su bili Ivan Zidarić, Josip Pavlec, Antun Nemčić, Ljudevit Vukotinović, Adam Viktor Šomogy, Eduard Zdenčaj i Gjuro Lendvaj, dok su iz grada izabrali dva zastupnika (prema naredbi gradovi između 3000 i 5000 stanovnika šalju dva zastupnika), Josip Janda i Franjo Žigrović.⁵³

U svom saborskom djelovanju zastupnici iz Križevačke županije i grada Križevaca bili su vrlo aktivni. Tako je Antun Nemčić na saborskoj sjednici 9. lipnja izjavio da on ne misli da je mađarski narod: "tako pobjesnio kao mađarski ministerium" i traži da se postigne ravnopravnost pod krunom Ugarskom. Nemčić u saborskoj raspravi izražava svoju bojazan, da se ne prenamagli jer postoje ljudi koji za slovom i časti žele, "kada domovina naša bude sasvim nezavisna, u njoj despotistički vladati", ali ako ne bude drugog izlaza "ako vlada austrijska stupi krivim putem, (...) ako bi nas dvor hotio izdati, (...) onda opunovlastimo svijetlog Bana, da i taj ultimatum izrekne (...)."⁵⁴ Nekoliko dana kasnije Vukotinović u Saboru proročki uzvikuje "Veliki boj moralni, pa i fizički, pripravlja se između mađarskog i njemačkog elementa i slavjanskog (...)."⁵⁵ I Eduard Zdenčaj se zalaže za seljačka prava "jer ako smo jučer naredbe za

Granicu učinili, tada treba i drugoj strani nešto dati, koja dosada ništa nije imala, tim više jer će se seljak obodriti, a mi gospodo, ne ćemo glavu u torbi nositi; ako mi je odlučeno, da ju izgubim, barem ću je preko Drave prenesti." S time se složio i Nemčić koji je istaknuo da mi (Sabor) za "materijalnu korist seljaku nismo ništa učinili, pa ne možemo tražiti, da se kojekakvim narodnosti ushiti (...)."⁵⁶

Zastupnik Andrija Uhernik iz Križevaca je u svojim govorima često naglašavao hitnu potrebu stvaranja nezavisne vlade za Trojednu Kraljevinu i Srpsku Vojvodinu kao najvažniji saborski zadatak.⁵⁷ Vukotinović je, pišući o državnopravnim pitanjima, isticao da je glavni cilj hrvatske politike očuvanje cjelovitosti austrijske Monarhije zbog vlastitih nacionalnih interesa, ali i potrebe očuvanja europske ravnoteže između germanskih, romanskih i slavenskih elemenata. Međutim, Vukotinović je u sebi duboko sumnjao u realnost i održivost takve politike, jer: "ja bih želio da se može uzdržati Austria kano deržava Slavjanska", no tomu je prepreka, kako ističe Vukotinović, opasnost od velikonjemačkih pretenzija jer "Nemca vuče Frankfurt - a nas treba da vuče uzajemna ljubav od severa do juga."⁵⁸

Godine 1848. poštanski promet se u Hrvatskoj i Slavoniji naglo povećao zbog revolucionarnih događaja širom Europe. Zbog toga je umjesto dva puta, u Križevce pošta počela dolaziti četiri puta tjedno. Izravnom banskom naredbom od 19. travnja 1848. sve državne ustanove u Hrvatskoj i Slavoniji bile su podvrgnute izravno banu i Banskome vijeću, te je time prekinuta i veza koju su poštanski uredi imali s Ugarskim namjesničkim vijećem.

Međutim, neke poštanske ispostave u Varaždinu i Osijeku su i dalje slušale naredbe mađarskog ministarstva. Uviđajući važnost kontrole nad poštanskim prometom Josip Klempay imenovan od Banskog vijeća kao upravitelj Vrhovno kraljevskog upraviteljstva pošte sa sjedištem

52 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 652., Izvještaj suca P. Gvozdenovića od 2. svibnja 1848.

53 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 480., Zapisnik od 26. travnja 1848. Vidi i *Narodne novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, br. 55., 1. lipnja 1848.

54 *Novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, br. 60., 13. lipnja 1848., 242.-243.

55 *Novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, br. 63., 20. lipnja 1848., 253.

56 *Novine dalmatinsko-hrvatske-slavonske*, br. 75., 18. srpnja 1848., 302.

57 Andrija UHERNIK, "Naša odnošenja", *Saborske novine*, 7. lipnja 1848., 2.

58 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, Trojedna kraljevina i Austria, *Saborske novine*, 15. lipnja 1848., 5.

u Zagrebu, ubrzo je smijenio upravitelje pošte u Varaždinu i Osijeku. U Križevcima je izbila afera oko otvaranja pisama koje je bio glavni akter Johann Gašpari, poštarski službenik i gradski sudac, koji je otvarao pisma poznatih lokalnih narodnjaka, o čemu su pisale *Narodne novine*, ali do reakcije vlasti nije došlo.⁵⁹

4. Razvitak i organizacija Narodnih straža u gradu Križevcima i Križevačkoj županiji

Osnivanje narodnih straža (gradskih i seoskih) počelo je u Hrvatskoj i Slavoniji odmah poslije ožujске revolucije u Beču. Kasnije je njima pripalo značajno mjesto u okviru priprema za rat protiv Mađarske, a poseban značaj su imale i zato jer su bile jedine “*samostalne vojne formacije ne teritoriju civilne Hrvatske.*”⁶⁰ Međutim, osnivanje narodnih straža i njihova funkcija ovisila je u najvećoj mjeri od prilika i političkih odnosa u samim županijama i gradovima.

Križevački magistrat pristupio je osnivanju narodne straže u ožujku 1848. godine, ali je zbog oskudice oružja, zatražio 21. travnja 1848. godine, 300 pušaka od Ratnog ministarstva u Beču, a kako nije dobio nikakav odgovor, 26 travnja je podnio molbu banu Jelačiću.⁶¹ Usprkos tome Gradski magistrat Križevaca pod vodstvom gradskog suca Ivana Gašparija nije pokazivao naklonost prema narodnom pokretu u Križevcima. Zbog takvog držanja Gradski magistrat Križevaca je često kritiziran na sjednicama Križevačke županije jer uopće ne kontrolira osobe koje dolaze u grad iz Ugarske i “*rade u interesu magjarizma.*”⁶² Naravno da je takvo ponašanje izazvalo kritiku narodnjaka o čemu također čitamo u Gajevim novinama. Još se početkom 1849. g. u Gajevim novinama pojavljuje članak koji osuđuje Križevački magistrat, iako su križevački “*purgari*” u međuvremenu sudjelovali o obrani Kordona na Dravi.⁶³

Zbog neaktivnosti Gradskog magistrata, organizaciju narodnih straža preuzeli su narodnjaci

iz županije, te su na Velikoj skupštini 11. svibnja zaključili da se u službu u narodnu stražu pozovu sve osobe između 20. i 50. godina starosti, te da se podigne posebna postrojba slobodnjaka iz Podravine. Već je 26. ožujka Eduard Zdenčaj u svom pismu obavijestio županiju (varmeđiju) Križevačku o stanju u Bisagu i Visokom, gdje je usprkos teškom putu razgledao odrede: “*(...) koje taj zaista žalostan stališ postavi.*”⁶⁴ Dana 19. svibnja 1848. odboru Križevačke županije obratio se službenik i sudac Dragutin Koritić koji je izvršio pregled i postrojavanja postrojbi, vojnika i konjanika na prostoru Križevačke županije, uglavnom iz “*verbovačkog i gradečkog kotara (...) bez razlike stališa i koji u najvećoj sili upotrijebiti bise mogli od 18. do 60. godina.*” Pri tome je napravio popis raspoloživih konjanika i vojnika, gdje konjanika ima 146, a vojnika 2677, dakle ukupno na raspolaganju 2863 vojnika i konjanika.⁶⁵ I Antun Nemčić je podnio svoj popis seljaka sposobnih za narodnu stražu u kotaru Novomarofskom, od 20 do 50 godina, te napominje da su spomenuti čvrsti i jaki momci, no da im je naoružanje, “*puške s veće strane herdjave*”, te da bi trebalo na naoružanju poraditi.⁶⁶ (Vidi Tablicu 1.).

Tablica 1. Popis seljaka za narodnu stražu u kotaru Novomarofskom od 18. svibnja 1848. godine⁶⁷

	Banderijalci (oružani i na konjah)	Slobodnjaci (bez oružja pešaci)	Seljaci	Puška jagerska	Sablje
1. Remetinec			181		
2. Magjerovo			125		
3. Grana			104	25	2
4. Vribovec	8		157	13	8
5. Bisag		32	223	51	1
6. Vinično		4	134	10	
7. Čanjevo			152		
8. Reka			156	2	
9. Ljubeščica		215		10	
Ukupno:	8	251	1232	111	11

59 *Narodne novine*, br. 76., 25. VII 1848 i br. 95. 2. IX. 1848., Rade, MI-LOSAVLJEVIĆ, Kronika pošte Križevci, Križevci, 1989., 22.-24.

60 Josip ADAMČEK, n. dj., 27.

61 HDA, Banska pisma, 1848, br. 43.

62 HDA, KŽ, SVŠ, kutija 426., br. 927., 21. VII. 1848.

63 Isto, 41.

64 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 554, 26. ožujka 1848. Pismo Eduarda Zdenčaja Križevačkoj županiji.

65 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 521., Izvještaj od 19. svibnja 1848.

66 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426., 549., Popis seljakah sposobnih za narodnu stražu kotara Novomarofskog, 18. svibnja 1848.

67 Isto.

Time je počelo ustrojavanje straža i stvaranje čitavog niza vojno-obrambenih mjera za zaštitu hrvatskih granica. U Križevačkoj županiji popisano je u svibnju oko 6000 tisuća bivših kmetova, ali naoružani su samo slobodnjaci. Takav stav je poduzet zbog pisama mnogih plemića koji su upozoravali da je naoružavanje bivših kmetova opasno, kao u pismu Josipa Egersdorfera, vlastelina Ludbrega da bi takav potez: *"u Križevačkoj županiji sa većjum koristjum općeg dobra prestati bi mogao.(...)"* Jedinu jedinicu bivših kmetova organizirao je Ljudevit Vukotinović u Moslavini. U svom pismu od 27. veljače Vukotinović moli pomoć za Gaju Halungnjića, njegovo selište i 134 težaka koje obučava: *"jer nije moguće hraniti sebe i svoju družinu te služiti spahiluhu i Varmediji i obavljati druge poslove seljačke."*⁶⁸

Bilo je prijedloga da se svi seljaci jednostavno regrutiraju u regularnu vojsku. Očito je da je u držanju županijskog plemstva dolazilo do nedosljednosti zbog proturječnosti između nacionalnog i socijalnog interesa. Od grupe mladih križevačkih narodnjaka najaktivniji i najradikalniji bio je Ljudevit Vukotinović, koji je stalno isticao da Hrvati ne smiju uzmaknuti od mađarskih nasrtaja, te tražio da se radi na prosvjetljavanju puka, s kojim je kao veliki sudac moslavački često dolazio u doticaj: *"jer ako se za othranjenje puka ozbiljno brinuli ne budemo, badava ostanu trudovi naši. U puku leži materijal en masse, iz kojega se dom naroda gradi."*⁶⁹

Iako su većinom Križevčani u narodnim stražama branili Hrvatsku na Dravi, vojne postrojbe iz Križevaca su išle i u Srijem: *"(...) u koji su provalili Magjari i već počeli klati bratju našu"*, jer je banski namjesnik Mirko Lentulay tražio od Križevačke županije da smjesta: *"sve slobodnjake sakupe i što u većem i izabranijem broju, s hodno oboružaju i na konjih, da mogu smjesta na put u Slavoniju krenuti"*, a tražio je i obučene oficire koji su na raspolaganju.⁷⁰

68 HDA, KŽ, SŽV, kutija 426, 399-472., Ljudevit Vukotinović 21. veljače 1848.

69 "Bez mlina nema melje", *Ilirske narodne novine*, br. 75., 17. rujan 1842., 299-300.

70 HDA, KŽ, SŽV, kutija 427., svezak 16., 704., 17. lipnja 1848., Pismo Mirka Lentulaya Križevačkoj županiji.

Slika 1. Franjo Žigrović Pretočki

Slika 2. Ljudevit Farkaš Vukotinović

Vukotinović je tih dana jasno izražavao slavensku ideju hrvatskog pokreta te je u zajedništvu južnih Slavena vidio spas i za Hrvate jer se: - *Talijani se kupe u jedno kolo, to isto rade i Nijemci, što bi iz nas bilo, kada bi mi mirno gledali* (...) nijedan od ovih nije prijatelj Slavjanstva". Vukotinović onda nabroja zemlje gdje se čuje *"naša riječ"*, *Banat, Bačka, Srbija, Slavonija, Bosna, Bugarska Hrvatska, Dalmacija, Crna Gora, Hercegovina, Kranjska, Koruška i Štajerska* neskriveno

želeći sjedinjenje tih zemalja, u težnji odupiranja velikomađarskim i velikonjemačkim planovima.⁷¹ Prema Markusu, ideja o nekoj zajednici južnoslavenskog područja, dakle i izvan Monarhije, tada je ostala usamljena u hrvatskoj politici, tek će se sporadični i marginalni izvori, u tijeku revolucionarne 1848./1849. osvrtni na pitanje južnoslavenskih krajeva izvan Monarhije, jer je glavni program hrvatskog pokreta počivao prvenstveno na programu austroslavizma, eventualno zagovarajući pridruživanje tih krajeva budućoj i austroslavistički preuređenoj Habsburškoj Monarhiji.⁷²

Vukotinović je rano postao svjestan zamke u koju je hrvatski nacionalni pokret 1848./49. pao, te da je politika austroslavizma samo iluzija jer je već u studenom 1848. napisao *"čuvajte se Slavjani južni. Vi ste sve dali, što ste imali; tamo ćete ubijati Talijane, tu Mađare, a slugе ste Nijemaca."*⁷³

Nakon što je Jelačić zauzeo Međimurje, za banskog povjerenika u Međimurju je imenovao podžupana Varaždinske županije Skendera Šimunčića, te je kasnije Varaždinska županija tražila da se Međimurje stavi u njen okvir. Međutim, tome se suprostavila Križevačka županija koja je tražila da Međimurje pripadne njoj ili kao alternativa, da se podijeli između nje i Varaždinske županije.⁷⁴ Već 18. rujna 1848. upravitelj Križevačke županije pita BANSKO VIJEĆE da li LEGRADSKI MAGISTRAT koji je dosada bio u županiji ZALADSKOJ, šalje dopise u Križevačku županiju ili negdje drugdje.⁷⁵

Narodne straže, sastavljene od seljaka, činile su osnovnu vojnu silu Banske Hrvatske 1848./49. godine. Iz njihove organizacijske strukture vidljivo je da su one županijska vojska, koju u organizacionom pogledu čine grupe slučajno sakupljenih seljaka, s kotarskim sucem na čelu. Stražari svakog kotara sačinjavali su jednu četvu ili bataljun. Na samoj liniji utvrđena su stražarska mjesta na rastojanju od 30-40 koraka. Svaki narodni stražar

bio je dužan da se za vrijeme boravka na granici sam snabdijeva hranom.

Veliku ulogu u stvaranju narodnih straža odigrao je Ljudevit Vukotinović koji je još u izradi zaključaka Križevačke županije od 14. svibnja 1848. godine dao smjernice za izgradnju takvih straža, što su primijetili u BANSKOM VIJEĆU. Mimo svih oklijevanja on je prvi formirao u Križevačkoj županiji jedinicu narodne straže od bivših kmetova u Moslavini. Tada je službeno imenovan za zapovjednika Moslavačke garde, a kada je u rujnu 1848. održana koncentracija svih jedinica Križevačke županije, Vukotinović je izabran za zapovjednika tih jedinica. Jedinica je upućena na Dravu i tamo je *"na tihom kordonu kraj ledene Drave"*, Vukotinović pola godine čuvao hrvatsku granicu sa svojim vojnicima. Tijekom kolovoza kada su već bile vidljive vojne pripreme bana Jelačića prema Mađarskoj, mađarska vlada je preko generala Hrabowskog pokušala organizirati alternativni Hrvatski sabor u Varaždinu promađarske orijentacije, što je bio potpuno neuspjeh pokušaj. Tada je Jelačić poslao nalog u Križevačku županiju da spriječe dolazak Hrabowskog u Varaždin.⁷⁶ Za upravitelja obrambenog kordona na rijeci Dravi po odredbi bojnog odsjeka Banskog vijeća, a na prijedlog Križevačke županije imenovan je penzionirani satnik Ljudevit Koritić *"koji preuzima čast četnika i trajućeg upravitelja korduna podravskog u Križevačkoj županiji."*⁷⁷

Zanimljivo je svjedočanstvo Ivana Perkovca iz Bojnog odsjeka Banskog vijeća iz Zagreba, o događajima s križevačkim narodnim stražama. Tako on piše da je jednog dana došla molba *"grada Križevaca da se ondje dokine nekakva straža. Ne znam da li je zamršenost stila, ili moja suvišna revnost bila uzrokom, te sam mislio da Križevčani traže dokinuće narodne straže; otidjem dakle s tim pismom Preradoviću, koji naših poslova još nije mogao ni poznati, pa mu stanem dokazivati, da su Križevčani filistri, da im je već dodijalo domovini služiti, da bi se rado oteli najplemenitijoj dužnosti pravih rodoljuba. Itd. Načelnik mi moj prebrzo*

71 Ljudevit VUKOTINOVIĆ, Nekoja glavna pitanja našega vremena, n. dj., članak o Slavjanstvu.

72 Tomislav MARKUS, Hrvatski politički pokret 1848.-1849., n. dj., 84.

73 "Jug slavenski južnim Slavenima", *Slavenski jug*, 29. studeni 1848., 195.

74 HDA, Banka pisma, CLII, 27., Križevačka županija Jelačiću 14. siječnja 1849.

75 Tomislav MARKUS, Iz korespondencije bana Jelačića i Banskog vijeća, 1848.-1850., Hrvatski institut za povijest - Dom i svijet, Zagreb, 1998., dokument broj 23., 18. rujna 1848., 64.

76 HDA, BANSKO VIJEĆE, Unutarnji odsjek, 1848., 94.

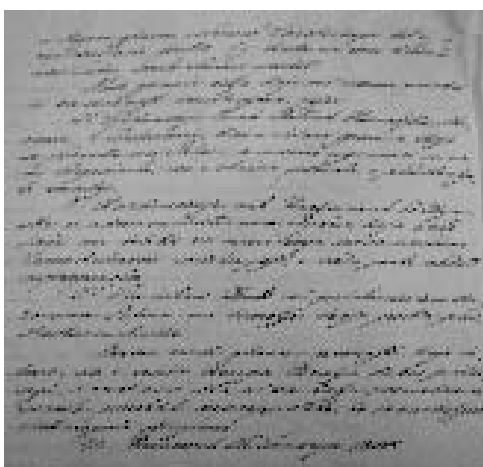
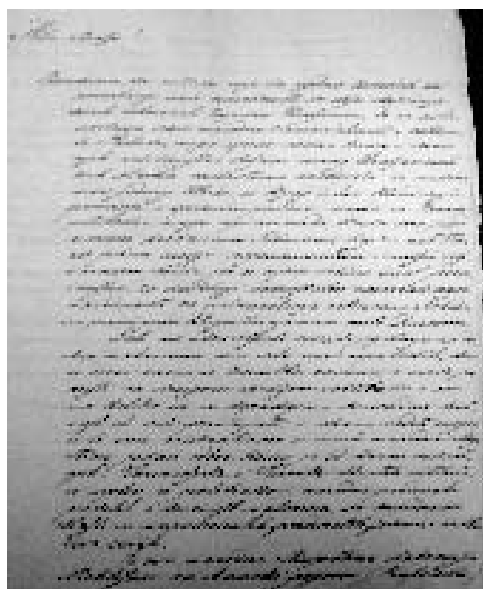
77 Tomislav MARKUS, Iz korespondencije bana Jelačića i Banskog vijeća, 1848.-1850., Hrvatski institut za povijest - Dom i svijet, Zagreb, 1998., dokument broj 11., 9. rujna 1848., 54.

povjeruje ter odluči da se toj nepatriočnoj molbi ne može i ne smije zadovoljiti. Da naredba bojnog odsjeka bude uspješnija, napišem još i člančić za "Narodne novine" s obligatnim uvodom: Evo ljudi čuda golemoga u malom gradu križevačkom itd. Za nekoliko dana eto ti u iz Križevaca velike deputacije, koja je u bojnog odsjeku vatreno branila rodoljublje svojih sugradjana, a u uredništvu "Nar. Novina" žestoko zahtjevala zadovoljštinu, dokazujući da Križevčanima nije dodijala narodna straža, već one noćne straže na cestama, koje su imale u ono doba paziti na sumnjive putnike. Dobrota Preradovićeve i domišljatost Šulekova rieši me na lak način za onda velike neprilike."⁷⁸

Bataljun seljaka iz Križevačke županije pod zapovjedništvom majora Vukotinića nalazio se oko Kotoribe. Narodni stražari nisu uspjeli pridobiti stanovništvo Međimurja zbog surovih rekvizicija koje su se tamo provodile. Veliki poraz narodnih straža u Međimurju protiv Mađara 17. listopada "međimurska retirada", doveo je do velikih gubitaka i u Križevačkoj županiji gdje je poginulo ili nestalo oko 800 ljudi (797 prema izvještaju banskog namjesnika Mirka Lentulaja), dok je šteta po "(...) haranju i robljenju magjarah u Križevačkoj županiji iznosila 16.818 forinti."⁷⁹

U isto vrijeme u logoru na Dravi kod Dubrovačkog broda, piše Vukotinić o boju i porazu narodne straže protiv Mađara "(...) mojih bijaše 1175 ljudi, među tim može biti 100 mušketa ili 5000 s kopljem, patrona nigdje dobrih, nego su moji Moslavčani djelali patrone (...) i zagrebčanima (...) to nije za pametnoig čovjeka s tako neučenom i nenaoružanom vojskom u boj ići. (...) Okolo 400 mojih ljudi uhvaćeno je, među njima oficiri moji: Rapljan, Radanović, moj adjutant Somogji Lazo, Lendvaj, Zidarić, Hadrović i Antolković (...)." ⁸⁰ Uskoro je došao i komentar iz Križevaca na zbivanja na Dravi gdje se kritizira stanje u vojsci i njena obučenost i brojnost naružanja "ako već narodna naša straža treba da boj bije, bolje da joj se dadu vješti kaprali i frajti iz granice za oficire (...) a ne neki dvorane vitezi, a za vrhovne komandante neka se postave generali domoroci, rođeni Slaveni, koji su odu-

ševljeni plamenom rodoljublja (...), a ne kakvigod Švabe, već prije raskričani Mađaroni i neprijatelji Slavena, kojima glava u frankfurtu, trbuh u Beču, a noge i ruke u mađara, kojim bi bez izdajstva našinaca već odavna pjevali "de profundis."⁸¹ I iz Velikog Bukovca stiže vijest da je Vukotinić, major Garde naše križevačke, "od svoje braće domorodne ostavljen (...) u križevačkoj Podravini kano u stranoj zemlji (...)"⁸² Zbog žestoke kritike kraljevog Manifesta u kojemu se samo hvali Windischgrätz, a uopće se ne spominju Hrvati koji se bore na svim frontovima i koji spašavaju Carstvo, Vukotinić je ubrzo maknut s položaja majora narodnih stražara na Dravi.⁸³

Slika 3. Zahtijevanja križevačkih rodoljuba od 27. travnja 1848. godine

78 IVAN PERKOVAC, Pripovjesti iz bojnog odsjeka sa životopisom I. Perkovca, Matica Hrvatska, Zagreb, 1905., 221.

79 HDA, Bansko vijeće, IV, Unutarnji odsjek, 1849/41.

80 Slavenski jug, br. 35., 25. listopada 1848., 143.

81 Slavenski jug, br. 36., 27. listopada 1848., 144.

82 Slavenski jug br. 47., 22. studeni 1848., 187.

83 Slavenski jug br. 50., 24. studeni 1848.

5. Reakcije u Križevcima nakon "sloma" hrvatskog političkog pokreta u revolucionarnoj 1848./1849. godini.

Poslije pohoda na Mađarsku i neuspjeha hrvatske politike, u Križevcima su pojedinci počeli izražavati nezadovoljstvo dosadašnjim radom Banskog vijeća i bana Jelačića, te njihovom priklanjaju Dvoru "jer kada lani pođosmo da staremo boljarsko i samosilnu vladu mađarsku, bili smo dobro došli ljudem, koji niti znali nisu gdje im je glava od velike brige i smetnje. Mi smo dakle pošli da skršimo samosilje, a vlada uz nas s torbom, te kupi u nju sve komad po komad krša od dične ugarske krune i združenih kraljevina. A sad kad eto već malo ne torba puna, hoće i naše ruke da pritegne. Ne daj, pobre!"⁸⁴

U prvim mjesecima 1849. čitava je hrvatska javnost bila u oporbi prema austrijskoj vladi, osuđujući njezinu reakcionarnu orijentaciju. Nakon donošenja Oktroiranog ustava "milošću vladara" početkom ožujka 1849. godine u kojemu se predviđa takvo uređenje države gdje su sve povijesne zemlje proglašene krunovinama jedinstvenog Austrijskog Carstva, a država uređena na potpuno centralističkom obliku, što je značilo odbijanje svih političkih tekovina revolucije, u hrvatskom pokretu dolazi do razdvajanja, na one koji se pokoravaju Oktroiranom ustavu i one koji ga ne priznaju i nastavljaju se boriti za hrvatska prava. Tako je i u Križevačkoj županiji, po pisanju *Slavenskog juga*, upravitelj ove županije Ivan Zidarić sazvaio tajnu konferenciju, na kojoj je trebalo popuniti ispražnjena mjesta županijskih častnika, no pisac članka Alexander Zdenčaj, član odbora županije Križevačke, koji je bio pozvan na tajnu konferenciju primjećuje: "da na toj konferenciji svega toga u obilju imade, samo ne zastupništva naroda (...)" te Zdenčaj piše da je pokušao govoriti: "da je žalosno i čuvstvovati i gledati morati, kako smo samo tvrdi, gdje se prava narodna povećati imala - a hitri i neutrudivi tamo, gdje se ova krate i ukidaju - al u zao čas, jer nasrnu odmah dva govornika na mene (...)", te Zdenčaj napušta odbor: "(...) jer ne bih želio od naroda, koji će trebat jednom račune od onih. Kojima

je (...) svojih prava povjerio, - radi izdajstva i gaženja njegovih prava biti suđen."⁸⁵ I Odbor *Lipe Slavenske Križevačke* šalje pismo županijskom upravitelju Zidariću, u kojemu ga savjetuje da sazove narodnu skupštinu koja bi bila najbolje sredstvo da se izaberu županijski službenici i tako se prekinu prepiranja i nesporazumi i nađe prava sloboda: "u srcima svih žitelja ove županije."⁸⁶

Slom ideja hrvatskog pokreta nakon donošenja Oktroiranog ustava još je više pogodovao razvitku izbjegavanja vojne obveze među mladićima koji su trebali da biti pripadnici narodnih straža. Tako u Križevcima mnogi od njih bježe u: "dominantske i župničke kurije, (...) samo da su u kuriji, da su prosti od vojinstva (...) i tim je ljepše, u nekojim kurijama po 12 da i 15 takovih momaka imade."⁸⁷ *Slavenski jug* javlja pod utjecajem Oktroja dopisom iz Križevaca svim "junacima, koji pod puškom stojite na Ticinu, Tisi i Dunavu, znadete li, kako vam naplatiše trud, patnje, ozebu i rane vaše" *Vjekovitom robijom (...)*⁸⁸ I sam Jelačić javlja iz Pešte Banskom vijeću da je primio tužbu Velike narodne skupštine križevačke koja se tuži na postupke Jelačićevog povjerenika Hermana Bužana, koji ima zadatak da popisuje banderijalce u Križevačkoj županiji, te odustaje od toga: "javite to Križevčanima."⁸⁹

Prema *Slavenskom jugu*, na sastanku u Križevcima 31. svibnja 1849. održan je skup učitelja iz Križevaca, Koprivnice i granice, na kojem se donosi izjava da se onemogućiti svaki: "upliv kog je dosada svećenstvo i u granici oficirstvo, a u županijama sudaštvo imalo (...)", čime se izražava protest protiv nastalog stanja.⁹⁰

85 *Slavenski jug*, br. 46., 19. travnja 1849., 186.

86 *Slavenski jug*, br. 43., 12. travnja 1849., 172.

87 *Slavenski jug*, br. 51., 17. travnja 1848., 179.

88 *Slavenski jug*, br. 37., 27. ožujak 1848., 147.

89 Tomislav MARKUS, Iz korespondencije bana Jelačića i Banskog vijeća, 1848.-1850., Hrvatski institut za povijest - Dom i svijet, Zagreb, 1998., dokument broj 158., 1, travanj 1849A., 54.

90 *Slavenski jug*, br. 66., 5. lipnja 1849., 264.

84 *Slavenski jug*, br. 37., 27. ožujka 1849., 147.

Slika 4. Pečatnjak zapovjedništva Narodne garde križevačke⁹¹

6. Zaključak

Na osnovi pisane i arhivske građe te relevantne historiografske literature ovaj rad je pokušao približiti zbivanja u gradu Križevcima i Križevačkoj županiji tijekom preporodnih događaja 1848.-1849. godine u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. U radu se pokazuje kako su ti revolucionarni događaji potakli jaču nacionalnu, socijalnu, ekonomsku i vojnu aktivnost na području grada i županije, te koje su snage kočile te procese. Grad Križevci i Križevačka županija sa svojim snažnim “ilirskim krugom” bili su značajni sudionici hrvatskog nacionalnog pokreta u revoluciji 1848./49. godine. U gradu su postojale dvije političke struje koje su različito gledale na revolucionarne promjene. Prva, “narodnjačko-građanska” koja je htjela ishoditi povoljnije uvjete za seljake pri ukidanju kmetskih odnosa i tražila veću demokratizaciju političkog sustava i druga, koja je tome pristupala

s “konzervativnog stajališta”, da plemstvo i pripadnici konzervativnog krila “gašparievacaha” u tim revolucionarnim promjenama što manje izgube. Dalje se opisuju vojne pripreme za borbu protiv Mađara i velikomađarske politike u Križevcima i Križevačkoj županiji i donose dopisi s Dravskog kordona poznatog križevačkog ilirca Ljudevita Vukotinovića “majora narodne straže”. Usprkos slomu hrvatskog političkog pokreta revolucionarne 1848./1849. godine, grad Križevci i Križevačka županija su bili ravnopravni sudionici “gibanja naroda”, koji su potakli jaču nacionalnu i političku integraciju hrvatskog naroda na tom prostoru. Jaki “ilirski krug” križevačkih narodnjaka i pisaca odigrao je važnu ulogu i izvan granica Križevačke županije, svojim sudjelovanjem u pisanju i komentiranju mnogih događaja u Hrvatskoj i Slavoniji u tadašnjim novinama (*Slavenski jug*, *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*) i doprinosom razvoju hrvatske političke misli, pri čemu se posebno istakao Ljudevit Vukotinović.

Summary

Križevci during ‘the spring of nations’ 1848-1849. Supplements to participation of Križevci in the movement

Keywords: ‘spring of nations’, 1848-1849, revolution, ‘national demands, Križevci, national guards, national integration

The paper gives specific information on the town and its surroundings during the Revival of 1848-1849 in the ‘triune’ kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia. The revolution raised strong national, social and military actions and brought to light the forces hindering the process of change. The city of Križevci and the whole county with their powerful ‘Illyrian circle’ were significant factors in the Croatian National Movement 1848/49. There existed two political fractions with different approach to revolutionary changes. One, so called ‘national-bourgeois’ wanted to get favourable terms for peasants and farmers after abolishing serf system and asked for greater

⁹¹ HPM, (Hrvatski povijesni muzej), 002945, Križevci 1848/1849. g. mjed pečatnjak: promjer 3,4 cm, visina 7,0 cm Okrugao; u sredini pečatnog polja grb Kraljevine Hrvatske (šahiran crveno-bijelo 6x8), iznad štita kruna, a iza štita sa svake se strane nazire po jedna sablja, bajuneta, zastava i top; ispod štita tri okrugle granate i vojnički bubanj; uz sam rub pečatnog polja ukrasni vijenac, a uokolo natpis: ZAPOVIEDNIČTVO NAR:(odne) GARDE KRIŽEVAČKE BR: VI. Držak mjedeni u obliku valjka, s ukrasnim prstenom u podnožju. Dar Kraljevskog bojnog odsjeka, Zagreb, 1854-1865. g. Vidi: <http://public.carnet.hr/hpm/p0157002.htm>

democratization of political system. The other fraction was more conservative, hoping that aristocracy and members of ‘gašparievacah’ would lose as little as possible of their privileges. Further in the text are described military preparations for the fight against the Hungarians and Hungarian expansion in Križevci and the county.

The work cites a letter from the Drava cordon written by Ljudevit Vukotinović, well-known Illyrian, ‘mayor of the national guard’. Despite the collapse of Croatian political movement, the

very town of Križevci and the county were equal with other participants of the spring of nations thus encouraging a stronger national and political integration of the people in the region. The powerful ‘Illyrian circle’ of local writers and patriots played an important role even outside the county through articles and comments in contemporary newspapers *Slavenski jug*, *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* and by contributing to development of Croatian political ideas led mostly by Ljudevit Vukotinović.